

LAAGGELETTERDHEID TEGEN HET LICHT

LAAGGELETTERDHEID TEGEN HET LICHT

De Nederlandse samenleving is in de afgelopen decennia complexer, taliger, sneller en digitaler geworden. Om goed mee te kunnen doen en de voortdurende ontwikkelingen bij te kunnen houden, moeten mensen voldoende vaardigheden hebben op het gebied van rekenen en de Nederlandse taal. Achterblijvende vaardigheid op die gebieden wordt *laaggeletterdheid* genoemd.

Zelfredzaamheid in de samenleving vraagt dus om een bepaald beheersingsniveau van de Nederlandse taal en van rekenen. Onvoldoende vaardigheid op die gebieden heeft grote invloed op de veerkracht vanuit andere basisvaardigheden. Zonder voldoende beheersing van rekenen en de Nederlandse taal is het moeilijk om vaardig te zijn en te blijven op juridisch, digitaal, sociaal en financieel vlak en op het gebied van gezondheid (denk bijvoorbeeld aan wetten, regels, toeslagen, e-mail, internetbankieren, belastingaangifte, bijsluiters, leefstijl en coronamaatregelen).

“In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met lezen, schrijven en/of rekenen. Vaak hebben zij ook moeite met digitale vaardigheden. Dat staat gelijk aan 18%, dus ongeveer 1 op de 6 mensen in Nederland. Daarvan hebben bijna 1,8 miljoen mensen tussen de 16 en 65 jaar moeite met taal en/of rekenen. Meer dan de helft van deze groep is autochtoon. De samenleving wordt sterker als iedereen kan meedoen. Kunnen lezen, schrijven en rekenen en voldoende digitale vaardigheden zijn daarvoor een voorwaarde.”

Stichting Lezen & Schrijven, 2020

Berekening: 18 procent is laaggeletterd

De Algemene Rekenkamer berekende dat 18 procent van alle inwoners van Nederland van 16 jaar en ouder laaggeletterd is. Daarom staat de aanpak van laaggeletterdheid al jaren hoog op de politieke en maatschappelijke agenda: het wegwerken van taalachterstanden draagt immers bij aan de ‘inclusieve samenleving’. Maar wat is laaggeletterdheid precies? Bestaat dé laaggeletterde of gaat het om een heterogene groep? Ervaren ze allemaal problemen? Is taalles de meest effectieve oplossing? En vormt het genoemde percentage wel een stabiel fundament voor het voeren van beleid?

Beleid is gebaseerd op aannames

Uit gesprekken met experts op het gebied van laaggeletterdheid bleek dat het beleid rondom laaggeletterdheid dikwijls gebaseerd is op aannames. Het is zinvol om deze aannames eens expliciet te maken en te onderzoeken, en te kijken welke facetten gebruikt kunnen worden voor het (verder) ontwikkelen van een passende aanpak. In het onderzoek van het Fries Sociaal Planbureau ‘**Laaggeletterdheid tegen het licht**’ worden de meest voorkomende aannames bekeken over zowel laaggeletterdheid als de aanpak daarvan.

- 1 / Laaggeletterden vormen een homogene groep**

Beleid richt zich vaak op het meetbaar uitbannen of verminderen van laaggeletterdheid, door stevig in te zetten op taalonderwijs. Maar welke laaggeletterden worden daarbij bereikt? Binnen de 'groep' mensen met laaggeletterdheid zijn grote verschillen zichtbaar qua gender, afkomst, leeftijd, branche en beroep, werkend of niet-werkend, niveau, oorzaken, leervermogen, behoeften, persoonlijkheid, ervaren moeite, houding en motivatie. Dé persoon met laaggeletterdheid bestaat niet, en al deze verschillen vragen om een gedifferentieerde aanpak.
- 2 / Alle laaggeletterden hebben moeite met taal en kunnen zich daardoor onvoldoende redden**

De inclusieve samenleving streeft ernaar dat ieder zichzelf kan redden. Voor zelfredzaamheid is een breed palet aan basisvaardigheden nodig. Taal is een middel om deze vaardigheden eigen te maken en onderhouden, maar de moeite van de migrant ziet er anders uit dan die van de oudere die wil e-mailen. Hetzelfde geldt voor het zich al dan niet kunnen redden. Het netwerk speelt dikwijls een belangrijke rol, zoals de collega die instructies uitlegt of partner die de administratie verzorgt. Vaak ontstaan problemen als het netwerk wegvalt.
- 3 / Bijscholing is de oplossing voor een tekort aan taalvaardigheden**

Het gaat niet alleen om taal, maar om het onvoldoende beheersen van basisvaardigheden. Naast de eisen vanuit de samenleving hebben mensen met achterblijvende taal- en andere basisvaardigheden hun eigen, persoonlijke wensen en behoeften om mee te kunnen doen in de samenleving. Alleen wanneer deze intrinsieke wensen en behoeften het vertrekpunt vormen voor een afgestemde aanpak, heeft deze 'bijscholing' kans van slagen. Laaggeletterdheid is nooit volledig uit te bannen, omdat niet iedereen zich alle basisvaardigheden voldoende eigen kán maken.
- 4 / De meest effectieve bijscholing bestaat uit taallessen, verzorgd door professionele docenten**

Bijscholing door professionele docenten is effectief als het gaat om taallessen aan groepen cursisten ten behoeve van een schooldiploma of inburgering, of om bijscholing via de werkgever. Professionals beschikken over actuele didactische vaardigheden, methodieken en het nieuwste educatieve materiaal. Vrijwilligers daarentegen staan meestal vertrouwelijker naast de cursist, ondersteunen vaker één-op-één, gaan vaker samen 'de samenleving in' en hebben meer tijd.
- 5 / Samenwerking ontstaat vanzelf wanneer betrokkenen bij laaggeletterdheid met elkaar om tafel gaan**

Er lopen tal van geldstromen rond de thema's exclusie en laaggeletterdheid, en effecten ervan komen op diverse leefgebieden tot uiting. Voor de ene instantie is de aanpak van laaggeletterdheid een hoofddoel (onderwijs), voor andere een middel (schuldhulpverlening). Daarnaast verschillen instanties in doelen, organisatiebelangen en -culturen. Samenwerking vraagt om een actieve houding van alle betrokken partijen, bewustzijn van eigen missie, visie en strategie, en het open staan voor de bijdrage en belangen van de andere partijen. Essentieel zijn een gezamenlijke visie, regionale coördinatie die continuïteit garandeert, en mogelijk een formele status van het overleg.
- 6 / Laaggeletterdheid kan eenvoudig worden aangekaart door professionals**

Aankaarten van laaggeletterdheid is nooit eenvoudig. Anderstaligen ervaren vanwege hun immigratie zélf een onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal. Bij mensen met Nederlands als moedertaal speelt dit niet. Zij ervaren het slecht kunnen lezen, schrijven en rekenen dikwijls als een persoonlijk tekort. Vaak komt laaggeletterdheid pas in beeld wanneer er problemen optreden.

Waar ligt het probleem?

We zien bij de aannames waarop laaggeletterdheid-beleid zich baseert veel facetten van laaggeletterdheid voorbij komen, én de norm die ten grondslag ligt aan het vereiste taalniveau: 'iedereen moet zelfredzaam meedoen aan de samenleving'. Maar kán iedereen dat wel? Moet er ook niet oog zijn voor andere kwaliteiten dan alleen de cognitieve? En waar ligt het probleem van laaggeletterdheid: bij de toenemende en complexere eisen van de samenleving of bij het taalniveau van de mensen met laaggeletterdheid? Of bij beide?

HANDREIKINGEN LAAGGELETTERDHEID

Uit literatuuronderzoek en gesprekken met experts over de aannames over laaggeletterdheid klinken de volgende pleidooien:

/ Kijk voorbij het smalle terrein van laaggeletterdheid naar het brede veld van basisvaardigheden. Ontwikkel een aanbod wat zich richt op versterking van die basisvaardigheden, in een samenleving waarin 'Leven Lang Leren' of het ontwikkelen van '21e Century Skills' gemeengoed is. Dit biedt de mogelijkheid om te kijken naar situatie en kansen in plaats van naar mensen met een 'onvoldoende' en naar 'achterstanden die weggewerkt moeten worden'.

/ Zet krachtig in op preventie. Voorkom laaggeletterdheid door gedegen basis- en voortgezet onderwijs en zorg voor het doorbreken van de intergenerationele keten van laaggeletterdheid. Ouder-kind-benadering, niet alleen gericht op taal, maar op alle basisvaardigheden, kan daarbij het verschil maken.

/ Heb naast aanpak van achterstanden ('curatie') en het zorg dragen voor een goede start om risico te voorkomen ('preventie') oog voor 'amplitie': het bevorderen van welzijn en welbevinden van mensen.

/ Zorg voor een aanpak die zich richt op het versterken van het brede palet aan basisvaardigheden, die aansluit bij de leefwereld van mensen. Die wereld vormt immers een integraal geheel, waarin laaggeletterdheid en achterblijvende basisvaardigheden effect hebben op wonen, werken en leven. Deze brede benadering van laaggeletterdheid sluit aan bij de integrale aanpak die de SER in 2019 voor dit thema bepleitte.

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

Het Fries Sociaal Planbureau wordt gesubsidieerd door de provincie Fryslân.

Deze publicatie is een beknopte weergave van het rapport 'Laaggeletterdheid tegen het licht'. Het [volledige rapport](#) staat op de website van het Fries Sociaal Planbureau. Uitgave oktober 2020.